

Hajnalhasadás?

Megjegyzések egy konferenciabeszámolóhoz

Nagy érdeklődéssel olvastam – a szerző jóvoltából már kéziratban – Cieger András beszámolóját *A magyar mikrotörténelem hajnala* címmel az Actas 1999/4. számában. A Hajnal István Kör miskolci mikrotörténeti konferenciájáról abban kikerekedő összkép méltatlankodást váltott ki belőlem. Az írást nyomtatásban újraolvassva nem tudtam szabadulni attól az érzéstől, mintha nem egészen ugyanazon a konferencián vettünk volna részt a szemleíróval. Óhatatlanul a harmincas évek debreceni márciusi frontos egyetemistáinak avantgard kísérlete jutott eszembe, amikor társaikat A – B – C kategóriákba osztva megkülönböztették a szűk értelemben vett eszmetársakat (magukat) a velük rokonszenvezők körétől, akikben azonban a szimpatizánság révén benne rejtett a lehetőség, hogy valamikor majd hasonszőrűek lehessenek a kategorizálókkal, valamint azokat, akiknek erre semmi esélyük nem mutatkozott, benne rekedvén a „mocsár” szürkésbarna dagonyájában (az osztályozást végül formálisan nem vezették be!). A beszámoló kizárólag a leadott írott anyagokból indult ki, és szinte egyáltalán nem foglalkozott a konferencián szóban történtekkel (holott tudvalevő, hogy ezek gyakorta sokkal izgalmasabbak lehetnek, mint a referátumok).

A Hajnal István Kör konferenciája 1999 augusztusában *Mikrotörténelem: vívmányok és korlátok* címmel került megrendezésre, és a szervezők fő törekvése kifejezetten a kritikus recepció volt. Annál is inkább, mivel ezt tekinthetjük az első magyarországi mikrotörténelmi konferenciának. Ehhez azonban – épp a hagyományokhoz való viszonyulás érdekében – a mikrotörténelem határainak (korlátainak) szemügyre vételére volt szükség. Cieger András azt írja, hogy ő azokat a referátumokat ismerteti, amelyek szerinte megfeleltek a „mikrotörténelmi irányzat íratlan szabályainak.” Ha a mikrotörténelem egyáltalán irányzat, s ráadásul csak íratlan szabályai vannak (amelyeket a szemlélő adottnak vesz), akkor meglehetősen bizonytalan terepre tévedtünk, s ha eddig nem is, de most lett volna érdemes valamit papírra vetni ezekből a normákból. Különösen azért, mert a konferencia historiográfiai-módszertani szekciójából (s nem kis mértékben Szijártó István konferenciát előkészítő májusi előadásából) elég egyértelműen kitűnt, hogy a mikrotörténelemnek van olasz (szűkebb), valamint francia (tágabb) felfogása (hogy most a német Alltagsgeschichte idesorolhatóságáról ne essék szó), az egyik megközelítésnek, a másik módszernek tekinti magát, s ezek közös nevezőre hozása historiográfiaiilag elég bonyolult feladat. A módszertani szekció vitáján többen is szorgalmazták, hogy a mikrotörténelem határait nem csak az ún. makrohistoriához való viszonyában, hanem a „mikroszint alá” tekintve is meg kellene határozni, felvetve ezzel a „lehet-e valami a mikroszint alatt” problémáját. A szekcióvitáknak, folyosó menti, fehér asztal melletti beszélgetéseknek vissza-visszatérő témája volt, hogy egy-egy előadás mitől lett volna „igazán” mikrotörténeti, s ilyenkor mindig kiderült, hogy a vélemények megfogalmazói többnyire a makrotörténet strukturális szempontjait hiányolták. Pedig például hely- és mikrotörténet viszonya (Mályusz Elemér több évtizede megfogalmazott helytörténet-konceptiója óta) semmiképpen sem intézhető el egy kézlegyintéssel. A csak felfelé nyitott tenyerű merítés egyik következménye Cieger beszámolójában az is, hogy – jóindulatú következtelenséggel – néhány (persze megint csak az „íratlan szabályok” szerint) kifejezetten makrotörténeti előadást is bemutatásra érdemesített összefoglalójában.

Íde kapcsolódik egy érdemibb észrevétel. Zavaró mozzanat Cieger beszámolójában, hogy az általa szemlélzett előadások kapcsán ezeket sorozatosan „esettanulmányokként” említi. Már pedig, ha van valami közös a mikrotörténelem olasz és francia felfogása között, talán leginkább az, hogy szerzőiktől távol áll, hogy munkáikat esettanulmánynak tekintsék. Ebben a mikrotörténelem jóval ambiciózusabb, mint mondjuk távoli és idősebb rokona,

a mikroökonómia, amelynek módszertani eszköztára kifejezetten az esettanulmányokon alapszik. Vagyis azon, hogy a megfogalmazott hipotézist egy konkrét eseten tesztelik, a hipotézist alkalmazhatóság esetén hozzáigazítják a teszt tanulságaihoz, s az egész kezdődik előlről, da capo al fine. Próba – szerencse. Hogy a mikrotörténelem az olasz esetben a marxi totalitás árnyéka, vagy a francia változatban az *Annales* „histoire totale”-ja jóvoltából nem tudott megszabadulni az azóta „darabokra hullott egész” bűvöletétől, az messzire vezető historiográfiai kérdés. Az azonban már idevág, hogy a mikrotörténészek (és ezt Cieger Andrásnak az általa ismertnek vett íratlan szabályok szerint „von Haus aus” tudnia kellene) nem esettanulmányokat írnak. Mindig az egészszel viaskodnak, a makrovízióval szembesítve próbálják megfogalmazni állításait. Alulnézetből azonban nem kevésbé tanulságosak voltak azok a kísérletek, amelyek – ha úgy tetszik – a mikrotörténelem szintje alatti történéseket próbálták, akár valódi eset-tanulmányként, akár egy karrier, vagy egy közösség aprólékos és példaértékű rekonstrukciójával újjáépíteni. Ezeket – holmi kimondatlan és következtelenül alkalmazott íratlan szabályok szerint – épp a mesterségbeli tudás alapján legalább annyi figyelem illet meg, mint bármely más prezentációt.

Végzetül: Cieger András szót ejt a konferencián mutatkozó generációs megújulásról, amely mindnyájunk számára összefüggésünk egyik legörvendetesebb eseménye volt. Ez azonban nem az általa „külsősök”-nek nevezettek és a (kimondatlanul, ám mégis) „belső”-nek tekintett tagok megkülönböztetésén alapult. A Hajnal István Kör kezdettől alapelvei között vallotta a különböző nézetek és megközelítések sokszínűségének tiszteletét, a kölcsönös reflektálást. Úgy vélem, a konferencia légkörében benne volt az egymástól tanulni akarás készsége. Nagy figyelemmel hallgattunk érettebb és harmatosabb előadásokat, vitára méltattunk minden érdemi új eredményt. S ha sokan úgy vélik, hogy eljött – Cieger szellemes fordulataival – a „mikrotörténelem hajnala”, szeretnénk, ha ettől a kakasnak nem hajnalhasadásról kellene szólnia.

Kövér György

Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület
elnök